

DROBCI IZ LOŠKE PRETEKLOSTI

Kot visokošolec sem večkrat zvečer posedel s prijatelji Ivanom Groharjem, dr. Tonetom Jamarjem in drugimi v bivši Homanovi gostilni v Škofji Loki. Tam so se zbirale stare meščanke: gospe Homanova, Flisova, Hočevarjeva, Haladova, včasih tudi Deisingerjeva in druge. Stare gospe so večkrat premlevale loško preteklost in stare zlate čase, kar je zanimalo tudi nas. Te stare meščanke so že davno pomrle. Da se ne bi popolnoma pozabilo njihovo ustno izročilo, sem 25. 7. 1951 zaprosil gospo Anico Loskot, rojeno Homan, ki je bila kot domača hči skoraj vedno navzoča pri teh pogovorih, da sva obnovila nekatere teh pripovedi.

Unam je denar za nakup gradu deloma posodil marki Gozani. Bil je po stranski črti v sorodu z bogataši iz Veronije v Italiji. Živel je v Loki in bil pisar na sodišču ali na davkariji. Z družino je stanoval v Flisovi hiši. Pravili so, da je tako reven, da še srajce nima; trdil pa je večkrat, da ima bogate sorodnike v Italiji. Neko noč je pozvonil hišni zvonec in na trgu pod hišo je stal sel grofa Attemsa iz Ljubljane z novico, da je Gozanijev sorodnik v Italiji umrl in da je on glavni dedič. Zdravnik dr. Grbec je Gozaniju posodil obleko, da je mogel v Ljubljano h grofu Attemsu, nato pa v Italijo. S seboj je vzel ženo in otroke ter spletično Kumrovo Tino, nečakinjo dr. Grbca. Ker so nune vzgajale dva otroka Gozanijeve hčere, jim je potem posodil denar za nakup gradu, zid pa je napravil na svoje stroške. Začel je graditi »ta vel'ko hišo«, bivšo sodnijo. Ko pa so zahtevali, da se mora preseliti v Italijo na svoja posestva, je »ta vel'ko hišo« prodal Juriju Guzelju.

Guzelj je kupčeval z lanom ter orehovim in češnjevim lesom, ki ga je pošiljal prek Benetk v London. Do Benetk so vozili les z vozmi, tam pa so ga preložili na ladje. V Londonu je imel Guzelj prijatelje, h katerim je potoval na prvo svetovno razstavo leta 1851 skupaj z ženo. Tam se je dal fotografirati, kar je bilo takrat nekaj nenavadnega. Sedeti je moral celo uro pred aparatom. Bil je v narodni noši in imel gumbe pri baržunastem

telovniku iz čistega zlata. Žena pa je bila v narodni noši s pečo.

V Benetkah je živel Ločan Prešern, ki je imel banko v lastni palači na Rio dei Schiavoni. Posredoval je pri pošiljkah platna in lesa, ki so prihajale iz Loke. Njegov oče je bil pek v sedaj Planinovi hiši v Nunski ulici, sestra Ana pa se je poročila s pekom Pavlom Homanom iz Zminca. Pripovedovali so, da je bila Homanova družina v Zmincu svoj čas protestantovska in je skrivala Dalmatina. Bankir Prešern je dal sestri toliko denarja za doto, da sta kupila z možem sedanjo Homanovo hišo, ki je bila nekoč last freisinških škofov. Med leti 1830 in 1832 je prišlo do razprodaje gosposčinskih posestev v Loki, posredoval pa je Heiss iz Kranja. Takrat je kupil Guzelj kasarno, Košir pa mlin pod mostom.

Grbci so bili stara loška družina. Na sedanjem šolskem prostoru so imeli majhno hišo, ki pa so jo podrli in sezidali vilo. Že od davnih časov so bili rano celniki — felčerja, zadnji Grbec je bil pa zdravnik in prednik poznejšega loškega zdravnika dr. Arka.

Kašmanova družina se je že od nekdaj preživljala s trgovino. Ko je ob Napoleonovih vojskah avstrijski denar pri nas propadel, so šli bogati Ločani peš v Celovec, da so tam avstrijski denar zamenjali za francoskega. Nazaj grede je Kašman na Ljubelju zaostal, pozneje so ga našli mrtvega in oropanega.

Pri Kamnarju so bili peki Sušniki. Pred Marijo Terezijo so veljali cehovski zakoni in je smel vsak pek peči kruh le ob določenih dnevih. Vsi so nosili kruh h Kamnarju, kjer so ga prodajali. Za Marije Terezije pa so dobili loški peki lastne obrti in so smeli peči kruh vsak sam zase.

Hafnerjevo hišo nasproti današnjega Partizana so imeli Golobovi. V prvem nadstropju so imeli gostilno, v pritličju pa so bili hlevi in tam so ostajali furmani.

Stari Kaiba je 1836 prišel v Loko iz Zagorja in je imel ženo Franciško iz glažute v Zagorju. Njegov sin Janez je bil na Dunaju v lemenatu (»bei den Schotten«). Njegova poznejša žena se je tam učila kuhati in z njo je pobegnil iz lemenata v Loko.

Bivša Flisova hiša je bila last Marinija iz Trsta. Njegov stric Rivoltella v Trstu je bil zelo bogat. Marini je imel v Loku trgovino, bil je zelo družaben in je privabil v Loko mnogo tujcev, posebno Tržičanov. Tako so bile tujcem namenjene »Krevsove toplice«, drevored skozi Vincarje in pota pod Krevsovim gozdom. Poročil se je z Ivanko Homanovo, a je kmalu po poroki umrl.

Do leta 1840 se je v Loku uveljavljala nemški Verein pri Deisingerju, potem pa se je družabno življenje odvijalo v Citalnici.

Stevo Sink

O POSESTVU PUŠTALSKEGA GRADU

V Arhivu v Škofji Loki sem med neurejenimi spisi občine Zminec za leto 1929 našel koncept pogodbe, naslovljena na deželno vlado v Ljubljani. Pogodba, oziroma zapisnik je datiran 15. II. 1919, ni pa razvidno, ali je nastal kot občinski akt občine Zminec s sedežem v Puštalu ali pa je bil osebno odposlan. Dokument govori o nacionalizaciji posestva barona Wolkensperga iz Puštala. Koncept je pisan s tintnim svinčnikom. Tekst sem prepisal, kolikor se da podobno originalu. Kjer so večji popravki, sem jih v okroglem oklepaju navedel in pristavil: opomba pisca. Tudi je tekst podčrtan kot v originalu. Ne navajam pa, kje se je pisec koncepta zmotil slovnično, pa potem popravi.

Prilog, ki jih tekst navaja, ni, bile pa bi posebno zanimive. Verjetneje pa je, da jih sploh še ni bilo, razen podpisov. V tekstu se vidi, da je pisec pustil prazno mesto, kamor bi pozneje pristavil številke. Tudi pogodba sama ni bila odposlana naslovniku, saj je 72 johov posesti za takratne pojme bilo premalo za nacionalizacijo. Deželna vlada ni v tistem obdobju prejela nobenega dopisa iz Puštala oziroma iz zminške občine. Tudi pri predsedstvu vlade ni nikakih zaznamkov. V seznamu posestev, ki so jih nacionalizirali leta 1919, prav tako to posestvo ni vpisano (indeksi in protokoli deželne vlade in predsedstva 1919 v arhivu Slovenije). Posestvo je ostalo nedeljeno in je bil fidejkomis pozneje odpravljen, posestvo pa razdeljeno med dediče.

Kot pravi pisec — očigled novim dogodkom — so skušali Puštalcir pač na svojo pest posestvo nacionalizirati. Koliko je vsa zadeva odmevala čez »puštalske planke«, je težko reči. Teksta samega ne bi komentiral. Jasno je, da je tudi v Loko prišel vpliv socialistične oktobrske revolucije. Koliko je pisec napreden, pa razvidi vsakdo. Je strogo lokalpatriotski —

Puštal Puštalcem, ki so ga najbolj potrební.

Pisava koncepta je enaka pisavi takratnega zminškega župana Luke Dagarina iz Puštala. Tudi začetni črki L. D. to dokazuje. Mogoče se starejši Puštalci še spominjajo teh dogodkov, zato jih bo naslednji tekst zanimal.

P. n. deželna vlada

v Ljubljani.

Podpisani zastopniki vasi Puštal obč. Zminec vlagajo sledečo (sledečo prečrtano, op. pisca) prošnjo: da bi se puštalska graščina last baronov v. Wolkensperg

1. proglasila za veleposestvo,
2. razdelila samo med stanovnike vasi Puštal po enakih deležih (po enakih deležih, prečrtano, op. pisca).

A) Dne 9. febr. 1919 je podpisani L. D. sklical vse posestnike vasi Puštal na skupno posvetovanje, kaj je ukreniti, da se v očigled novim dogodkom in bližajoči se razdelitvi veleposestev, razdeli imenovana graščina samo puštalskim posestnikom recte bajtarjem, ki imajo sedaj polja in travnike v najemu. Udeležili so se gospodarji oz. gospodinje iz 30 (nad 30 je postavljen vprašaj, op. pisca) h. št., ki žele kupiti primeren del in sicer sami taki, ki ga bodo sami obdelovali. Izvolili so podpisane za svoje zastopnike in se izjavili, da so pripravljeni poravnati tudi event. stroške priprave in razdelitve same.

Podpisani se torej obračajo na p. n. deželno vlado v Lj. s sledečo vlogo.

ad 1.) a) Graščina barona v. W. meri le 72 johov, glej priloga posestnikov (glej priloga posestnikov, pozneje vrinjeno med tekst, op. pisca), od tega je največ gozda (gozda prečrtano), travnikov in njiv.

b) Lastnik oz. užitek je ne obdeluje sam že v tretjem rodu, torej 50 let.

c) Posestvo je fidejkomisno, kar gotovo odločuje in

d) je vpisano kot veleposestvo v deželni deski v Ljubljani.

Nadejamo se, da so to zadostni razlogi: za proglasitev kot veleposestvo, če tudi nima zahtevane površine.

ad 2.) Nadaljna prošnja je, da se imenovana graščina razdeli samo med Puštalce.

a) Puštal, nemško Burgstall, kaže izvor te vasi. Loška graščina je imela tu svojo pristavo in okoli pristave so se naselili graščinski hlapci, ki so se poženiili in potem rod za rodom ostali najemniki in poljski delavci. Ko so posestniki nehali obdelovati sami posestvo, so jemali po-